

Grønlænderhjemmet gennem 100 år

af Poul Madsen

I 1835 nedsattes en kommission til undersøgelse af spørgsmålet om monopol-handelens ophævelse i Grønland. I kommissionen kom man hurtigt til den erkendelse, at grønlændernes kulturelle standard var en hindring for øjeblikkelig op-hævelse af statsmonopolet, og man måtte derfor overveje foranstaltninger, som kunne føre befolkningen ud af denne „umyndighedstilstand“.

I en betænkning af 29. december 1836 anbefalede formanden, konferensråd J. Collin, at grønlændere nedsendes til Danmark for uddannelse, idet han bl. a. udtaler: „Ved den anden af mig foreslåede Måde, nemlig at hidkalde Grønlændere, mener jeg at endnu mere kunde udrettes. Jeg antager, at man skulde få unge Grønlændere, 8 til 10 ad Gangen, fleest Dreng, herved, for at lære danske Sæder og Skikke, og efter 2 eller 3 Aars Forløb vende tilbage.“

De maatte aldeles ikke opholde sig samlede eet Sted, omendskiønt det for at holde dem muntre, vel kunde være godt, at de undertiden kom sammen.“

Direktør Gede sluttede sig hertil ved at anbefale: „at overtale Forældre til

Dreng af opvakt Hoved at give deres Samtykke til, at de opholdt sig her, for i nogle Aar at modtage Undervisning, og kunde de da tillige bibringes den fornødne Kundskab i et eller andet Haandværk, f.Ex. Snedker-, Tømrer, eller Smede-Professionen, hvilke alle ere nyttige og nødvendige i Landet“.

De bevilgende myndigheder tiltrådte indstillingen fra kommissionen og bevilgede et passende beløb til underhold og uddannelse for indtil 10 grønlændere – og hermed startede den første egentlige uddannelse af grønlændere i Danmark.

Allerede i 1837 ankom 7 unge grønlændere til Danmark til uddannelse. Af disse uddannedes 4 som håndværkere, og 2 fik almindelig skoleundervisning. Disse 6 øvede siden en fortjenstfuld indsats blandt deres landsmænd i Grønland. Den 7. af dem tog i 1847 som den *første* grønlænder studentereksamen og deltog derefter som frivillig i krigen 1848, studerede senere teologi og slesvigsk ret, men døde formodentlig ung i Danmark.

Man fortsatte i nogle år uddannelsen efter samme retningslinier, men da semi-

*Alumner fra det første Grønlanderhjem 1880-88.
Til venstre tømrerlærling John Petersen, og til højre bødkerlærling Nikolaj Ravn.*

© Arktisk Institut.

nariet i Godthåb oprettedes i 1847, indstillede man uddannelsen i Danmark.

Inspektør for sydgrønland H. J. Rink var manden der satte gang i uddannelsen igen – efter 20 års fortjenstfuldt arbejde i Grønland, hvor han med stor fremsynethed satte mange gode ting i gang, bl. a. forstanderskaberne og Grønlands første trykkeri – blev H. J. Rink i 1871 direktør for Den kgl. grønlandske Handel – og gennemførte i 1874, at arbejdet med unge grønlænderes uddannelse i Danmark genoptoges. De første grønlændere, som i 1837 og i årene derefter ankom til Danmark i uddannelsesøjemed,

blev indkvarteret hos private i København.

Ordnungen viste sig imidlertid i det lange løb at være utilfredsstillende, og i 1878 lejede man derfor en lejlighed på Amager og indrettede den til pensionat for grønlændere.

Direktør H. J. Rink kom imidlertid til den erkendelse: „at et Huusrum som ret skulde egne sig til at benyttes af Grønlændere, i flere Henseender krævede en særegen indretning og Beliggenhed m.m., og at der derfor vel ikke turde ansees for ubilligt, om der hertil fandtes en lille Bygning, der var at betragte som de grøn-

landske Kommuners Eiendom. Det var ikke meningen, at den skulde være en læreanstalt, Grønlænderne skulde oplæres hos Arbeidsherrer ude i Byen og saa meget som muligt vænnes til at færdes mellem Fremmede, men de skulde have et fælles hjemligt Tilflugtssted, hvor man tillige kunde have dem under passende Kontrol.“

Direktør H. J. Rink indsendte da til Indenrigsministeriet efter indgående drøftelser med sagkyndige konsulenter i foråret 1879 et forslag om opførelsen af et grønlanderhjem, og den 3. juni 1879 approberede ministeriet, at der af den grønlandske fællesfond, stilledes 24.000 kroner til rådighed til opførelsen af det første grønlanderhjem. Det bestemtes samtidig, at der af de grønlandske kassers midler kunne anvendes kr. 6.000,— årligt til driften af hjemmet og til ophold for og uddannelse af 8 grønlandske lærlinge.

Det første grønlanderhjem

Det første grønlanderhjem opførtes på Kalkbrænderivej (senere Nordre Frihavnsvej), som dengang var en åben villavej mellem 2 store gartnerier. Bygningen var på 2 etager med 9 værelser foruden 2 loftskamre, og i kælderen indrettedes køkken samt vaske- og baderum. Den daglige indgang skulle ske gennem kælderen. Hovedindgangen kom man op til gennem haven, der var omgivet af plankeværk.

Den 24. februar 1880 toges hjemmet i brug af de 6 grønlandere fra pensionatet på Amager, og den tilsynsførende håndværker overtog stillingen som økonom og vicevært i det nye hus. Der yde-

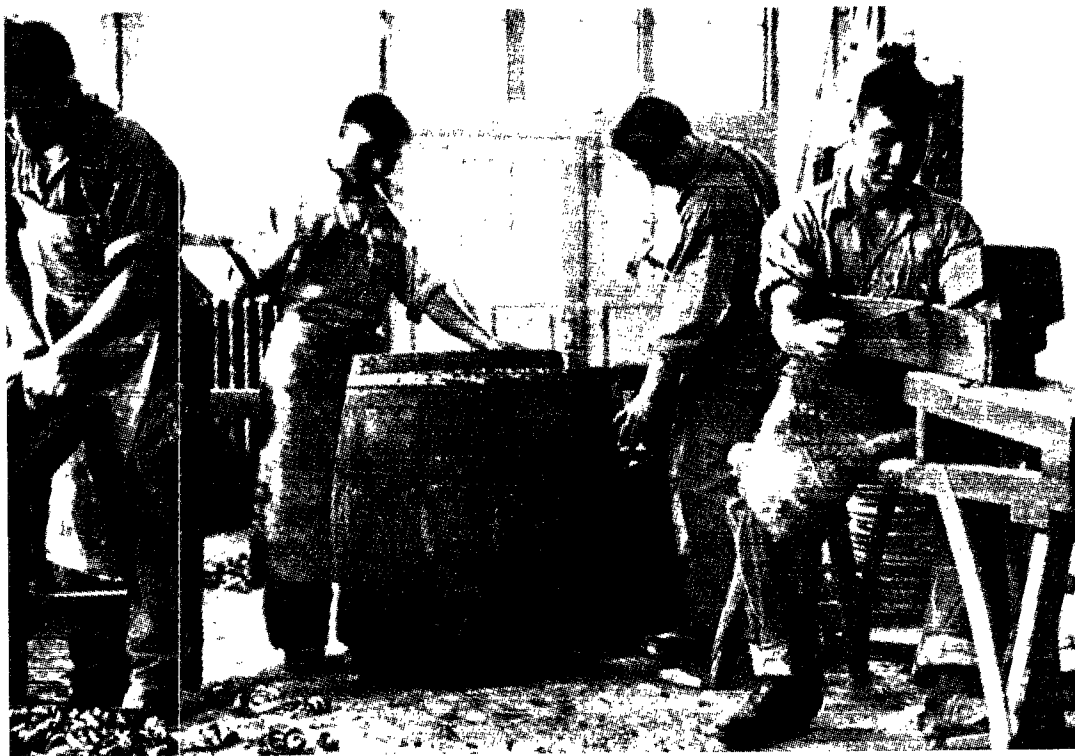
des ham 85 øre dagligt for hver enkelt pensionær, hvoraf 15 øre var beregnet fortjeneste, og desuden fik han 2 kr. månedligt for vask for hver. Udgiften til beklædning fastsattes således: for 1 års ophold til 158 kr., for 2 års ophold 222 kr., for 3 års ophold til 321 kr. og for 4 års ophold til 338 kr. ialt.

Om formålet med grønlandernes ophold på hjemmet har direktør H. J. Rink i sin indstilling til ministeriet i 1879 bl. a. anført følgende:

„Grønlænderne skulle under ophold på anstalten søge at lære så meget af dansk Sprog og dansk Skik, som kan give dem den for deres tilkommende Stilling fornødne Anseelse ligeoverfor deres Landsmænd og tillige gjøre dem skikkede til at repræsentere disse på passende Måde ligeoverfor Fremmede. De skulde derhos ikke forvænnes mere med Hensyn til Levemåden, end at de vedblive at være Grønlændere, hvad Fordringer til Livet angaaer . . . For de grønlandske Lærlinge som ere i Handelens Tjeneste, skal Grønlanderhjemmet tillige være en Opdragelsesanstalt. De skulde holdes til streng Orden i enhver Henseende og øves i Økonomi og Sparsommelighed. De skulde hjælpe til at udføre det nødvendige Huusarbeide. De qvindelige Kostgængere skulle hjælpe ved Vask og anden qvindelig Huusgjerning . . . Kosten skal være simpel, men sund og tilstrækkelig.“

Forplejningen på grønlanderhjemmet fastsattes i spisereglement af 22. juni 1881 og har bl. a. følgende indhold:

„ . . . Søndag. Kødsuppe med Gryn. Melbudding, eller Suppekødet, stegt i Fedt, hertil de fornødne Kartofler. Mandag og Fredag. Byggrynsvandgrød med

Bødkerværkstedet på KGH's plads med grønlandske lærlinge 1932.

Foto: S. Lyngbæk. © Arktisk Institut.

skummet Mælk eller Byggrynsvælling. Klipfisk eller Sild, stegte i Fedt, og her- til Kartofler. Tirsdag og Torsdag. Gule Ærter eller Grønkaal, kogt paa Flæsk eller islandsk Lammekød. Kogt Flæsk eller islandsk Lammekød med Kartofler. Onsdag. Byggrynsvandgrød, opvarmet i skummet Mælk eller Tykmælk med Rug- brød og Sukker. Plukfisk med Kartofler. Lørdag. Øllebrød. Stegt Flæsk med Kar- tofler. – Hver Morgen en Kop Kaffe med Sukker. I øvrigt daglig 1 Flaske bil- ligste, men ufordærvet Hvidtøl, 75 gr. Fedt og 70 gr. Ost samt eventuelle Rest af Kød og Flæsk fra Middagene. Rug- brød efter Behag til samtlige Maaltider. Intet Smør behøves . . .“

Efter direktør H. J. Rinks afgang som direktør for Den kgl. grønlandske Han- del i 1882, mindskedes interessen for ud- dannelsen af grønlændere i Danmark og hans efterfølger, direktør H. Hørring, udtalte i en indstilling til ministeriet i 1896, at den håndværksmæssige uddan- nelse af grønlændere i København stort set måtte anses for forfejlet og utilfreds- stillende – bortset fra bøssemagere og en enkelt bogtrykker, og han anbefalede der- for, at det såkaldte grønlænderhjem ned- lagdes. Indenrigsministeriet tiltrådte den 9. juni 1896, at den håndværksmæssige uddannelse af unge grønlændere i Dan- mark afsluttedes, og at grønlænderhjem- met blev nedlagt.

Direktør H. J. Rink havde i den sidste tid som direktør for Handelen været genstand for voldsomme angreb fra Indenrigsministeriets side, og et af de væsentlige punkter, hvor kritikken satte ind, drejede sig om hans administration af grønlænderhjemmet og dermed om hans ideer og værdier af at give grønlænderne en uddannelse. Sjælen i angrebene var Hugo Hørring, som blev Rinks efterfølger som direktør for Den kgl. grønlandske Handel. En historisk og kritisk bedømmelse af problemet kan kun give direktør H. J. Rink fuld oprejsning og anerkendelse for hans store indsats på uddannelsesområdet.

I årene efter århundredskiftet, viste det sig, at næsten alle de grønlandske håndværkere, som havde modtaget uddannelse i Danmark, havde udviklet sig til meget værdifulde medarbejdere i Grønland, og de forskellige kolonibestyreres rosende omtale af dem og ønsker fra den lokale administrations side om at have en lignende stab til disposition også i fremtiden, bevirkede, at uddannelsesarbejdet i Danmark blev genoptaget. Fra år 1900 indtil 2. verdenskrig uddannedes ialt 166 grønlændere i Danmark, heraf godt halvdelen som håndværkere: bødkere, tømrere og smede. 33 blev lærere og præster og 48 modtog anden uddannelse.

Det andet grønlænderhjem

I en årrække fandt man det nu hensigtsmæssigt, at unge grønlændere spredtes mest muligt ud over landet og indkvarteres i private hjem, hvor de ville kunne få mere tilknytning til dansk kultur og tankegang – men der var dog mange

vanskeligheder med at finde læremestre, som ville påtage sig et personligt ansvar for lærlingenes færden i fritiden.

Da dertil kom, at næsten halvdelen af lærlingene var i København og Handels bødkerværksted var blevet betydeligt udvidet, så man kunne tage et stort antal bødkerlæringer – besluttede Grønlands Styrelse sig til den 13. februar 1925 at ansøge bevillingsmyndighederne om tilladelse til at opføre et nyt grønlænderhjem.

Man fremhævede, at de hidtil i Danmark uddannede grønlandske håndværkere havde gjort udmærket fyldest i deres respektive fag i Grønland og til gavn for samarbejdet mellem den grønlandske befolkning og de udsendte tjenestemænd.

Indstillingen resulterede i en bevilling på indtil kr. 80.000 dels til køb af en grund mellem Sundbyerne og Kastrup, „... Hvor der helt ud mod Øresund kan skaffes betingelser, der kommer nærmest muligt forholdene i Grønland...“ – og dels til opførelsen og indretning af et hus, der kunne rumme 16 lærlinge.

Det nye grønlænderhjem opførtes på Amager Strandvej 222, og det blev taget i brug 1. juli 1928.

Som forstander udpegedes en pensioneret kolonibestyrer, der for sit arbejde modtog fri bolig samt kost for sig og sin familie. Grønlands Styrelse afholdt i øvrigt udgifterne ved hjemmets drift, herunder til nødvendig hushjælp. Forstanderen og hans familie skulle deltage i lærlingenes måltider, men noget egentligt kostreglement udstedets ikke. Derimod havde hjemmet et ordensreglement, som pålagde lærlingene visse pligter med hensyn til ydelse af hjælp i det daglige. Ud-

gangstilladelse måtte i almindelighed kunne finde sted lørdag og søndag og besøg af gæster krævede forud indhentet tilladelse.

Dette grønlanderhjem var i brug indtil 1952. De skiftende forstandere, som alle var aktive eller pensionerede tjenestemænd fra Handelen, har udført et påskønnelsesværdigt arbejde for at skabe et virkeligt hjem for de grønlandere, som i uddannelsestiden jo måtte savne den direkte støtte fra deres naturlige hjem.

Efter afslutningen af krigen i 1945 ændrede grønlanderhjemets funktioner sig efterhånden på afgørende måde. Det livlige samkvem mellem Grønland og moderlandet på grund af den stærke udvikling på alle områder i Grønland medførte, at grønlandere i stedse større tal kom hertil af vidt forskellige årsager, ligesom et meget stort antal TB-patienter kom til behandling på danske sanatorier.

På grund af den stigende tilgang af unge, lærelystne grønlandere blev det nødvendigt at sprede dem over hele landet. Tidligere erfaringer havde jo i øvrigt vist, at der var store fordele ved denne praksis, hvor lærlingene ved ophold i gode middelstandshjem modtog en værdifuld påvirkning.

Grønlanderhjemmet på Amager skiftede derfor karakter. Mange andre opgaver skulle nu løses. Fra at være et hjem med fast belægning af pensionærer stod grønlanderhjemmet nu i mangfoldige tilfælde i den situation at måtte skaffe husly og mad til langt flere personer, end det oprindeligt var normeret til. Hjemmet blev „hotel“ for de mange, der skulle ud i landet til læresteder, skoler

eller hospitaler for at uddanne sig, til „rekonvalescenthjem“ for udskrevne patienter, der afventede skibslejlighed, til „feriepensionat“ for elever og lærlinge fra provinsen og til „fritidshjem“ for de fleste grønlandere i København. Resultatet blev, at forholdet på Amager Strandvej 222 snart måtte karakteriseres som meget utilfredsstillende, og grønlandsdepartementet ønskede derfor rammerne udvidet – og man fik bevillingsmyndighedernes tilladelse til at undersøge mulighederne for at leje en ejendom af passende størrelse.

Det nuværende grønlanderhjem

Statsminister Hans Hedtoft's besøg i Grønland i 1948 – satte skub i udviklingen – og det var betænkningen fra „Kommissionen af 1948–50“, der satte en enorm uddannelsesbølge igang, og det var dette der var med til at sprænge rammerne på Amager Strandvej 222, ja, det gik så „voldsomt til“, at man tog imod et tilbud fra fru Kirsten Lauritzen (rederiet J. Lauritzen) om lån af en villa på Scherfigsvej i Svanemøllekvarteret. Villan som lå helt ned til vandet, blev benyttet som et slags „uofficielt grønlanderhjem“ i perioden 1950–54 til bl. a. indkvartering af de mange grønlandere, der skulle efteruddannes i forbindelse med kæmnervæsenets indførelse i Grønland.

Den 27. april 1951 gav finansudvalget sin tilslutning til, at ejendommen „Henriksholm“ i Vedbæk lejedes af Statsministeriet med det formål at anvendes som grønlanderhjem – men lige før man skulle underskrive papirerne, satte Forsvarsministeriet „en kær i hju-

let“ — idet man lagde meget betydelig vægt på at kunne erhverve netop denne ejendom til anvendelse som hovedkvarter for luftvåbenet — og det blev Forsvarsministeriet der „løb af med sejren“.

Næsten et år senere, den 15. februar 1952 tiltrådte finansudvalget, at grønlandsdepartementet lejede ejendommen Tranegårdsvej 26 i Hellerup. Et heldigt valg, idet denne ejendom var meget større end „Henriksholm“, lå nær skov og strand i rolige omgivelser og med gode trafikforbindelser til byen.

Ejendommen blev istandsat og indrettet til Grønlænderhjem — og den 10. juni 1952 åbnedes det nye hjem, som under gode forhold kunne huse ca. 30 uddannelsessøgende og desuden kunne man tage ca. 15 liggende gæster for en kortere tid.

Efter 12 år som lejer af ejendommen Tranegårdsvej 26, stod det klart for Ministeriet for Grønland, at ejendommen ikke var tidssvarende længere. Ejendommen trængte til en gennemgribende modernisering, og da man ønskede at købe ejendommen, ansøgte man bevillingsmyndighederne om tilladelse til at købe ejendommen — og i foråret 1964 var folketingets finansudvalg og grønlandsminister Mikael Gam ude og besigtige ejendommen, og ganske kort efter tiltrådte finansudvalget, at Ministeriet for Grønland købte Tranegaardsvej 26. Et stort ønske og behov var hermed blevet opfyldt. Det var 3. gang indenfor 100 år staten stod som ejer af et grønlænderhjem.

Efteråret 1964 begyndte den tre år lange periode med ombygning og modernisering af huset — og hvordan man un-

der denne ombygningsperiode, kunne føre en næsten normal husførelse og afholde de månedlige danse-mikker og andre aktiviteter i gang — er den dag i dag en gåde.

Indtil 1969 var husets største gruppe beboere, unge på uddannelse — men Grønlænderhjemmet skiftede igen karakter. uddannelsessøgende i „venteposition“ steg, de sociale tilfælde voksede, gennemgangstrafikken steg voldsomt, og patienternes antal var også stigende.

Denne løbende omstilling til „hotelvirksomhed“ har været medvirkende til, at husets hovedopgave efterhånden er blevet at yde en udstrakt støtte og servicefunktion for grønlandske uddannelsessøgende, patienter, de sociale tilfælde og det stigende antal forældrepar, der skal besøge deres børn på danske særfor-sorgsinstitutioner.

En tilfældigt valgt periode og tallene herfra fortæller noget om, hvilket pres der har været på huset. I tiden den 1. oktober 1969 til 30. september 1972 har 3.448 personer overnattet på Grønlænderhjemmet — i samme tidsrum har der været 48.963 kostdage.

Indtil Grønlændernes hus i Løvstræde blev åbnet i 1973 — har grønlændere i København og omegn haft et fast tilholds på Grønlænderhjemmet, hvor der altid har været åbent hus, og hvor alle var velkomne til de kulturelle aktiviteter og danse-mikker, der blev afholdt i huset igennem mange år, men som naturligt var, blev overflyttet til Løvestæde.

I de 16 år Ministeriet for Grønland har ejet Tranegårdsvej 26, er der sket en enorm udvikling indenfor uddannelsesområdet og sundhedsvæsenet, og som

Grønlanderhjemmets personale samlet på trappen.

i allerhøjeste grad, har sat sine spor på Grønlanderhjemmet og dets funktioner. I årene fra 1964 og frem til den 31. december 1979 var der 243.748 kostdage, og det giver i gennemsnit ca. 42 personer om dagen.

Historien og tiden har vist, at H. J. Rink så rigtigt, da han i 1880 kunne tilbyde unge grønlandere at flytte ind i det første grønlanderhjem.

Grønlanderhjemmene har gennem de 100 år, hver for sig, forstået at tilpasse sig de skiftende tider og behov – og været til meget stor støtte for de mange tusinde grønlandere, der har boet på grønlanderhjemmene og andre tusinde som har benyttet grønlanderhjemmene som tilholdssted.